

С Т А Н О В И Щ Е

от доц.д-р Ирен Борисова Александрова (СУ)
за дисертационния труд „Прагматизъм и литература. Навик, норма, метафора.“
на Александър Николаев Феодоров за придобиване на образователната и научна
степен „доктор“ в професионално направление – 2.1 Филология (научна
специалност – Теория и история на литературата)

Дисертационният труд „Прагматизъм и литература. Навик, норма, метафора.“ е в
обем от 227 страници и се състои от увод, две части със съответните заключения след тях,
последвани от своеобразно обобщение и библиография на ползвана литература на
български и английски език.

Дисертацията на Александър Феодоров със сполучливото си заглавие насочва към
полето и целта на своето изследване, а именно свързването на прагматизма с
възможностите за изследване на отношенията между навик и норма с природата на
свободата, подвижността и многозначността в литературата и по-конкретно в метафората.
Двуделността на заглавието не съвпада формално с композицията на дисертацията.

Първата част на дисертацията включва литературата по-скоро като цел за
изследването на прагматизма, а в отделните си глави разгръща с оглед на единна
философия прагматистки и еволюционистки основания на семиотичното с оглед на
„ефектите, които биха могли да развият“, както ясно се самосъзнава в автореферата.
Ключовите понятия в заглавието безпогрешно отвеждат към идеите на Чарлз Пърс, които
задълбочено и аргументирано са представени и изследвани, а самият метод на
изследване е прагматистки, насочен теоретично към действие и въздействие. Принципът
на проясняването на значенията е приложен върху самия него и дава възможност за ясно
проследяване на основанията в теоретичните изводи на Пърс. Продуктивен акцент са
изследваните отношения с идеите на Александър Бейн. Прави впечатление умението за
дълбоко и вярно разбиране на сложна и богата проблематика, удържането и
придвижването на нейните смисли и като интерпретация, и като евристични възможности.
Троичността, така представителна за философията и семиотиката на Пърс, се използва в
цялата дисертация и като композиционен, и като мисловен модел. Това едновременно
усложнява и обогатява представянето, а също отказва опростеното оразличаване в
бинарности. Предложен е изключително богат контекст на идеите на Пърс, а изобилната
аргументативност „опитомява“, превръща в опит прагматизма и прави приемлива
парадоксалността, характерна за някои от възгледите на Пърс. Бих отличила като особено
продуктивно разбирането за случайността не като изключение, а като закономерност,
служеща на промяната. Случайността под влияние на навика се превръща в закономерност,
от друга страна. Любопитна, макар и само спомената, е идеята, че природните закони

също могат да търпят промяна. Александър Феодоров я включва сред идеите за степените и принципите на детерминираност. Парадоксално е, че еволюцията и принципът на свободата в необозримото бъдеще водят до вселенски детерминизъм, но именно в този дух Александър Феодоров допуска идеята за Ултимативен интерпретант като „кристализирал разум“, подобно на „изтощения разум“ на вторичността, формулиран от проф.Иван Младенов. В теоретичната логика на обективния идеализъм това е напълно допустимо и научната дързост има своите основания. Друг въпрос е, че съвременната наука няма достатъчно аргументи, за да поддържа еволюционизма в подобно разбиране, и че стремежът на всяка система към стабилност и равновесие не трябва да се свежда до представата за еднородност в частично представения втори закон на термодинамиката, който всъщност акцентира върху растящата ентропия. В разбиранята на Пърс това отговаря по-скоро на схващането, че в процеса на еволюцията винаги има нарастване по сложност. Естествено е докторантът да следва логиката в своя обект на изследване и нашите собствени акценти върху философията на Пърс са по-скоро белег за нейния евристичен потенциал.

Отбелязвам като особена заслуга на типа научно мислене на Александър Феодоров преобладаващата чистота и елегантност в проследяването на идеите, усета за съчетаване на необходимо и достатъчно в аргументацията. Дисциплина и дързост повтарят основните изисквания от прагматизма. Същностна прилика със самото творчество на Пърс е прекомерното богатство на проблематика. Сврхтеоретизмът на Пърс, обединяващ материя и мисъл в монистично универсалното учение за света, създава множество следствия. Литературата се разбира като една непривилегирована сфера, където може да се приложи семиотичната доктрина на Пърс като логично продължение на неговата философия. Таблицата с десетте знакови трихотомии в шестдесет и шест класа знаци, която предлага докторантът, е едновременно интелектуално предизвикателство и краен, за момента, изчерпателен опис, представящ универсалните възможности на семиотиката в разбирането за духовното и материалното, т.е. за вселената. Знакопораждането, което Пърс нарича „семиозис“, на практика свързва различни онтологични нива. Детайлният анализ, който се прави в изследването, на известната, въведена от Пърс триадичност на знака, е възможност за прецизиране на твърде общите представи, с които обикновено я свързваме.

Във втората част на дисертацията понятията навик и норма са въведени със съзнанието, че са основна опора на прагматизма, но отново са очертани в богат контекст на съпоставки. Най-ярките поставят акцент върху разликите с идеите на Сосюр, възможност да се разберат по-добре отчетливо разминаващите се възгледи за природата и онтологията на знака и също върху разликите, но и приликите с идеите на Юрий Лотман и Томас Сибиък за функциите на моделиращите системи. За Пърс мисленето е моделиране на реалността и в този смисъл се прави връзка с литературата, която е продължена по

линията на форми на познание. В литературата, както и в хуманитарното познание се разкриват възможностите на абдукцията като метод и познавателен модел.

Следва приближаването до проблема за метафората, вписан в разбирането за природата и ролята на иконичните знаци. Доста категорично метафората е заявена като проявление на иконичността и като този елемент, който „дава тласък в еволюцията на значенията“. Бих казала, че това са необходими, но не и достатъчни условия, за да я определим. За Пърс метафората е въведена като един от трите вида хипоиконични знаци, заедно с изображенията и диаграмите. Отличният преглед на теориите за метафората завършва с категоричния отказ на Александър Феодоров аналогия и метафора да се свързват, защото това са мисловни процедури, които имат различно действие и така разрешава една традиционна грешка, прилагайки прагматистското разбиране. Напълно подкрепям и резултата, и основанията за подобно разграничаване. В духа на прагматистското разбиране Александър Феодоров прави опит да осмисли единна, „работеща концепция за действието на метафората от теориите на Пърс“ (с.199). Анализите на съществуващите прагматистки разбирания за метафората сочат отлично познаване на проблематиката и умение за концептуално мислене. Метафората е концептуализирана чрез категориите Първичност, Вторичност и Третичност, които са универсални и променят ловко нивата на понятийност в себе си, възможност да се включи и извън-литературното като съучастник в триадата. Тук вече се срещат и наблюдения върху литературни текстове.

Метафората не е централен проблем във втора част, а органично произведена проблематика, равнопоставена на норма и навик в полето на семиотичното като езикова теория и теория на културните модели. Все пак фактът, че „Пърс оставя идеята си за метафората неразработена“ (с.200-201) поражда подозрението за границите в неговата всеобемаща теория, а не само за незапълнени бели петна на семиотичната карта. В литературата метафората има доста различна природа, избелелите или конвенционални метафори изобщо не са метафори, независимо от външните формални белези те не действат като такива, а именно действието е определящо в прагматистското разбиране.

Александър Феодоров прави великолепен подбор от най-важните и най-провокативни идеи на Чарлз Пърс, излага ги с уважение и без заявена оценъчност, както предполага качественият теоретичен дискурс. Изследването се характеризира с изчерпателност, добросъвестна аргументираност, уместно контекстуализиране, логическа издържаност и дисциплинирана яснота. Докторантът отлично разбира това, което представя. „Играта на стъклени перли“, главата, посветена на играта и вдъхновението, обаче носи както признанието и възхищението към майстора на играта, Чарлз Пърс, така и деликатното отдръпване в свободата да разбереш. Изключително качествено теоретично мислене, както и съдържателно богатство са двете основни черти на изследването.

Александър Феодоров показва интелектуални възможности да влезе в света на Голямата хуманитаристика, част от която е и литературната теория.

Заключение: Дисертационният труд на Александър Феодоров „Прагматизъм и литература. Навик, норма, метафора.“ отговаря на всички изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и затова като член на Научното жури ще гласувам ЗА присъждането на автора на тази степен.

24.02.2017

доц.д-р Ирен Александрова